

Boëthius

Jakým způsobem jsou substance dobré v „tom, co jsou,“ ačkoli nejsou dobré substanciálně (De hebdomadibus)

Žádáš, abych rozvedl a o něco jasněji vyložil onu nejasnou otázku z mých *Hebdomad* týkající se způsobu, jímž jsou substance dobré v „tom, co jsou,“ ačkoli nejsou dobré substanciálně. A říkáš, že tak mám učinit proto, že postup, který je vlastní takovému spisům, není všem zřejmý. Sám mohu dosvědčit, jak živě ses o tuto otázku zajímal již dříve. *Hebdomady* si však promyslím sám pro sebe a to, co jsem nahlédl, spíše svěřuji své paměti, než abych to sdílel s někým, kdo ve své lehkovážnosti a opovážlivosti nenechá nic ušetřeno vtipkování a výsměchu. Proto se nevzpírej nejasnostem způsobeným stručností, které jsou nejenom věrnými strážci tajemství, ale také mají tu přednost, že rozmlouvají pouze s těmi, kdo jsou toho hodni. Stejně jako je to zvykem v matematice i ostatních disciplínách, předložil jsem nejprve termíny a pravidla, z nichž dovodím vše, co následuje.

I. Obecným pojmem ducha je taková výpověď, s níž souhlasí každý, kdo ji uslyšel. Tyto pojmy jsou dvojího druhu. Jeden je totiž obecný tak, že je vlastní všem lidem. Například když se řekne: „Odejme-li dvěma stejným [veličinám] stejné [veličiny], zbudou nám stejné [veličiny],“ pak tento výrok nepopře nikdo, kdo ho chápe. Jiný je však vyhrazen pouze učencům, ačkoli vychází z takovýchto obecných pojmů ducha, jako například: „To, co je netělesné, není v žádném místě“, a podobné. S takovouto výpovědí nesouhlasí lid, nýbrž pouze učenci.

II. Je odlišné „bytí“ a „to, co jest“. Bytí samo totiž ještě není, avšak „co jest“ je a trvá poté, co přijalo formu bytí.

III. „Co jest“ může participovat na něčem [jiném], avšak bytí samo nikterak nemůže na něčem participovat. K participaci totiž dochází, když již něco jest. Něco však jest, když přijalo bytí.

IV. „To, co jest“ může mít něco [jiného] mimo to, co samo je. Bytí samo však nemá nic jiného mimo sebe, co by mu bylo přimíšeno.

V. Je odlišné „pouze být něčím“ a „být něčím se zřetelem k tomu, co jest“. Prvním se totiž označuje akcident, druhým substance.

VI. Vše, co jest, participuje na bytí, aby bylo, zatímco na jiném participuje, aby bylo něčím. A proto „to, co jest“ participuje na bytí, aby bylo. Jest však, aby participovalo na něčem jiném.

VII. Ve všem jednoduchém je jeho bytí a „to, co jest“ jedno.

VIII. Ve všem složeném je něco jiného bytí a něco jiného ono samo.

IX. Veškerá různost je neshodností, zatímco podobnost je tím, co je žádoucí. Co si však žádá něčeho jiného, ukazuje, že je samo přirozeně takové, jaké je samo o sobě to, čeho si žádá.

Tato [pravidla], která jsme předeslali, nám tedy postačí. Moudrý a rozumný vykladač každé z nich opatří svými argumenty.

Otázka je tedy následující: To, co jest/jsoucna, je dobré/jsou dobrá. Je totiž obecným názorem učenců, že vše, co jest/všechna jsoucna tíhne/tíhnou k dobru. Avšak vše tíhne k tomu, co je mu podobné. To, co tíhne k dobru, je tedy samo dobré. Je však třeba zkoumat, jakým způsobem jsou [jsoucna] dobrá: na základě participace nebo co do substance/substanciálně? Jsou-li dobrá na základě participace, pak nejsou dobrá sama skrze sebe. Neboť to, co je bílé na základě participace, není bílé samo skrze sebe v „tom, co samo je“. A stejně je tomu i s ostatními kvalitami. Jsou-li tedy [jsoucna] dobrá na základě participace, pak žádným způsobem nejsou dobrá sama skrze sebe, a tedy ani netíhnou k dobru. To však právě výše bylo uznáno. [Jsoucna] tedy nejsou dobrá na základě participace, nýbrž co do substance/substanciálně.

Anicius Manlius Severinus Boethius

*Quomodo substantiae in eo quod sint bonae sint, cum non sint substantialia bona.
(De hebdomadibus)*

Postulas ut ex Hebdomadibus nostris eius quaestionis obscuritatem quae continet modum quo substantiae in eo quod sint bonae sint, cum non sint substantialia bona, digeram et paulo evidentius monstrem; idque eo dicis esse faciendum quod non sit omnibus notum iter huiusmodi scriptionum. Tuus vero testis ipse sum quam haec vivaciter fueris ante complexus. Hebdomadas vero ego mihi ipse commentor potiusque ad memoriam meam speculata conservo quam cuiquam participo quorum lascivia ac petulantia nihil a ioco risuque patitur esse coniunctum. Prohinc tu ne sis obscuritatibus brevitatis adversus, quae cum sint arcani fida custodia tum id habent commodi, quod cum his solis qui digni sunt conloquuntur. Ut igitur in mathematica fieri solet caeterisque etiam disciplinis, praeposui terminos regulasque quibus cuncta quae sequuntur efficiam.

I. Communis animi conceptio est enuntiatio quam quisque probat auditam. Harum duplex modus est. Nam una ita communis est ut omnium sit hominum, veluti si hanc proponas: "Si duobus aequalibus aequalia auferas, quae relinquuntur aequalia esse" nullus id intellegens neget. Alia vero est doctorum tantum, quae tamen ex talibus communibus animi conceptionibus uenit, ut est: "Quae incorporalia sunt, in loco non esse" et caetera quae non uulgus sed docti comprobant.

II. Diversum est esse et id quod est; ipsum enim esse nondum est, at vero quod est accepta essendi forma est et consistit.

III. Quod est participare aliquo potest, sed ipsum esse nullo modo aliquo participat. Fit enim participatio cum aliquid iam est; est autem aliquid, cum esse susceperit.

IV. Id quod est habere aliquid praeterquam quod ipsum est potest; ipsum vero esse nihil aliud praeter se habet admixtum.

V. Diversum est tantum esse aliquid et esse aliquid in eo quod est; illic enim accidens hic substantia significatur.

VI. Omne quod est participat eo quod est esse ut sit; alio vero participat ut aliquid sit. Ac per hoc id quod est participat eo quod est esse ut sit; est vero ut participet alio quodlibet.

VII. Omne simplex esse suum et id quod est unum habet.

VIII. Omni compositio aliud est esse, aliud ipsum est.

IX. Omnis diversitas discors, similitudo vero appetenda est; et quod appetit aliud, tale ipsum esse naturaliter ostenditur quale est illud hoc ipsum quod appetit.

Sufficiunt igitur quae praemisimus; a prudente vero rationis interprete suis unumquodque aptabitur argumentis.

Quaestio vero huiusmodi est. Ea quae sunt bona sunt. Tenet enim communis sententia doctorum omne quod est ad bonum tendere, omne autem tendit ad simile; quae igitur ad bonum tendunt bona ipsa sunt. Sed quemadmodum bona sint, inquirendum est -- utrumne participatione an substantia? Si participatione, per se ipsa nullo modo bona sunt; nam quod participatione album est, per se in eo quod ipsum est album non est, et de caeteris qualitibus eodem modo. Si igitur participatione sunt bona, ipsa per se nullo modo bona sunt; non igitur ad bonum tendunt. Sed concessum est. Non igitur participatione sunt bona sed substantia.

[Jsoucna], která jsou dobrá svou substancí, jsou dobrá jakožto „to, co jsou“/v „tom, co jsou“. „To, co jsou“ však mají z bytí. Jejich bytí je tedy dobré; tudíž samo bytí všech věcí je dobré. Je-li však [samo jejich] bytí dobré, pak jsou jsoucna dobrá v „tom, co jsou“ a jejich bytí je totožné s jejich dobrotou/totéž co bytí dobrem. Jsou tedy dobrá substanciálně, protože neparticipují na dobrotě. Je-li však bytí samo v nich dobré, pak jsou nepochybně substanciálními dobry, a proto jsou podobná prvnímu dobru, a tím pádem budou tímto dobrem samým. Prvnímu dobru totiž není podobné nic kromě jeho samého. Z toho plyne, že veškerá jsoucna jsou bůh – což je nemožné/by bylo rouháním tvrdit.

[Jsoucna] tedy nejsou dobrá substanciálně, a tím pádem bytí v nich není dobré. Nejsou tudíž dobrá v „tom, co jsou“. [Jsoucna] však ani neparticipují na dobrotě. Žádným způsobem totiž netíhnou k dobru. Nejsou tedy žádným způsobem dobrá.

V této otázce si můžeme pomoci následujícím řešením: Jsou mnohé věci, které sice nelze oddělit ve skutečnosti, a přece jsou oddělovány v duchu a v myšlení. Ačkoli například nikdo ve skutečnosti neodděluje trojúhelník a ostatní [geometrické tvary] od látky, která je jejich podkladem, přesto nahlížíme samotný trojúhelník a jeho vlastnosti mimo látku tím, že je od ní odlučujeme myslí. Odstraňme tedy na chvíli z ducha přítomnost prvního dobra, o němž panuje shoda, že jest, a jež může být poznáno z vyjádření všech učenců i neučených lidí i z náboženství barbarských národů. Poté, co jsme na chvíli odhlédli od tohoto prvního dobra, tedy předpokládejme, že všechny dobré věci jsou, a uvažujme, jakým způsobem by mohly být dobré, kdyby nevyplývaly z prvního dobra. Vyjdu-li z toho předpokladu, nahlížím, že v těchto věcech je něco jiného to, že jsou dobré, a něco jiného to, že jsou. Předpokládejme, že je nějaká substance, která je dobrá, bílá, těžká a kulatá. V tom případě by něco jiného byla sama její substance, něco jiného její kulovitost, něco jiného její barva a něco jiného její dobrota. Kdyby totiž tyto jednotlivé [atributy] byly totéž co sama substance, pak by váha byla totéž co barva, barva totéž co dobrota, dobrota totéž co váha – což v přírodě nemůže nastat. V těchto věcech by tedy bylo něco jiného jejich bytí, a něco jiného jejich „bytí něčím“, a v takovém případě by sice byly dobré, a přece by jejich bytí samo nebylo dobré. Kdyby tedy nějak byly, nepocházely by z prvního dobra, nebyly by samy dobrem a nebyly by totéž co dobro, ale jejich bytí by bylo odlišné od jejich bytí dobrým/dobrotou. Pokud by ovšem nebyly ničím než dobrem a nebyly by těžké, ani barevné, ani rozdělené rozlohou prostoru a nebyla by v nich žádná kvalita kromě toho, že by byly pouze dobré, pak by zjevně nebyly věcmi, ale principem věcí, a vlastně by nebyly principem, ale spíše by to byl princip věcí. Je totiž pouze jedna jediná taková [entita], která je pouze dobrem a ničím jiným.

[Jsoucna], která nejsou jednoduchá, by však vůbec nemohla být, kdyby to, co je pouhým dobrem, nechtělo, aby tato [jsoucna] byla. O těchto [jsoucnech] se říká, že jsou dobrá, protože jejich bytí vyplynulo z vůle dobra [samého]. Zatímco první dobro je dobré, protože je, a v „tom, co jest“, druhotné dobro je dobré, protože vyplynulo z toho, jehož bytí samo je dobré. Samo bytí všech věcí však vyplynulo z prvního dobra, které je dobré tak, že se o něm právem říká, že je dobré v „tom, co jest“. Samo bytí těchto [jsoucen] je tedy dobré. Tehdy totiž spočívají v něm.

Tím je otázka vyřešena. Proto je totiž možné, že [jsoucna] jsou dobrá v tom, co jsou, a přece nejsou podobná prvnímu dobru. Jejich bytí samo totiž není dobré proto, že jsou jakýmsi způsobem věcmi, ale proto, že samo bytí věcí nemůže být, pokud nevyplývalo z prvního bytí, tj. z dobra. Proto je jejich bytí samo dobré, aniž by bylo podobné tomu, od čeho pochází. První dobro je totiž jakýmsi způsobem dobré v „tom, co jest“, a není ničím jiným kromě dobra. Kdyby však samo bytí věcí nepocházelo od prvního dobra, mohlo by snad být dobré, ale nemohlo by být dobré v „tom, co jest“. V takovém případě by totiž patrně participovalo na dobru. Pokud by však [jsoucna] neměla bytí samo od dobra, nemohla by ho mít ani dobré.

Quorum vero substantia bona est, id quod sunt bona sunt; id quod sunt autem habent ex eo quod est esse. Esse igitur ipsorum bonum est; omnium igitur rerum ipsum esse bonum est. Sed si esse bonum est, ea quae sunt in eo quod sunt bona sunt idemque illis est esse quod boni esse. Substantialia igitur bona sunt, quoniam non participant bonitatem. Quod si ipsum esse in eis bonum est, non est dubium quin substantialia cum sint bona, primo sint bono similia ac per hoc ipsum bonum erunt; nihil enim illi praeter se ipsum simile est. Ex quo fit ut omnia quae sunt deus sint, quod dictu nefas est.

Non sunt igitur substantialia bona ac per hoc non in his est esse bonum; non sunt igitur in eo quod sunt bona. Sed nec participant bonitatem; nullo enim modo ad bonum tenderent. Nullo modo igitur sunt bona.

Huic quaestioni talis poterit adhiberi solutio. Multa sunt quae cum separari actu non possunt, animo tamen et cogitatione separantur; ut cum triangulum vel caetera a subiecta materia nullus actu separat, mente tamen segregans ipsum triangulum proprietatemque eius praeter materiam speculatur. Amoueamus igitur primi boni praesentiam paulisper ex animo, quod esse quidem constat idque ex omnium doctorum indoctorumque sententia barbararumque gentium religionibus cognosci potest. Hoc igitur paulisper amoto ponamus omnia esse quae sunt bona atque ea consideremus quemadmodum bona esse possent, si a primo bono minime defluxissent. Hinc intueor aliud in eis esse quod bona sunt, aliud quod sunt. Ponatur enim una eademque substantia bona esse alba, gravis, rotunda. Tunc aliud esset ipsa illa substantia, aliud eius rotunditas, aliud color, aliud bonitas; nam si haec singula idem essent quod ipsa substantia, idem esset gravitas quod color, quod bonum, et bonum quod gravitas - quod fieri natura non sinit. Aliud igitur tunc in eis esset esse, aliud aliquid esse, ac tunc bona quidem essent, esse tamen ipsum minime haberent bonum. Igitur si ullo modo essent, non a bono ac bona essent ac non idem essent quod bona sed eis aliud esset esse aliud bonis esse. Quod si nihil omnino aliud essent nisi bona, neque gravia neque colorata neque spatii dimensione distenta nec ulla in eis qualitas esset, nisi tantum bona essent, tunc non res sed rerum uiderentur esse principium nec potius uiderentur sed uideretur; unum enim solumque est huiusmodi, quod tantum bonum aliudque nihil sit.

Quae quoniam non sunt simplicia, nec esse omnino poterant, nisi ea id quod solum bonum est esse voluisset. Idcirco quoniam esse eorum a boni voluntate defluxit, bona esse dicuntur. Primum enim bonum, quoniam est, in eo quod est bonum est; secundum vero bonum, quoniam ex eo fluxit cuius ipsum esse bonum est, ipsum quoque bonum est. Sed ipsum esse omnium rerum ex eo fluxit quod est primum bonum et quod bonum tale est ut recte dicatur in eo quod est esse bonum. Ipsum igitur eorum esse bonum est, tunc enim in eo.

Qua in re soluta quaestio est. Idcirco enim licet in eo quod sint bona sint, non sunt tamen similia primo bono, quoniam non quoquomodo sint res ipsum esse earum bonum est sed quoniam non potest esse ipsum esse rerum, nisi a primo esse defluerit, id est bono; idcirco ipsum esse bonum est nec est simile ei a quo est. Illud enim quoquomodo sit bonum est in eo quod est; non enim aliud est praeterquam bonum. Hoc autem nisi ab illo esset, bonum fortasse esse posset sed bonum in eo quod est esse non posset. Tunc enim participaret forsitan bono; ipsum vero esse quod non haberent a bono, bonum habere non possent.

Kdybychom tedy od jsoucen v mysli a myšlení odňali první dobro, pak by snad byla dobrá, a přece by nemohla být dobrá v tom, co jsou. A protože by ve skutečnosti nemohla existovat, pokud by je nevytvořilo to, co je vpravdě dobré, je jejich bytí dobré. Na druhé straně však to, co vyplynulo ze substanciálního dobra, mu není podobné. A kdyby od něho [jsoucna] nevyplynula, byla by snad dobrá, a přece by nemohla být dobrá v tom, co jsou. Pak by totiž byla vně dobra a nikoli z dobra, protože toto první dobro je bytí samo, dobro samo a samo dobré bytí.

A nebudou pak také nutně jsoucna, která jsou bílá, bílá v „tom, co jsou“, protože bílá jsoucna vyplynula z vůle Boha, [jenž chtěl,] aby byla bílá? Nikoli. Něco jiného je totiž být a něco jiného být bílým. Tak je tomu proto, že ten, který způsobil, aby jsoucna byla, je sám dobrý, nikoli však bílý. Z vůle dobra tedy pochází, že [jsoucna] jsou dobrá v „tom, co jsou“. Protože však sám není bílý, nepochází z jeho vůle, že by jsoucno mělo takovou vlastnost, že je bílé v „tom, co jest“. [Jsoucna] totiž nevyplynula z vůle bílého. A tak jsoucna pouze jsou bílá, protože to, aby byla bílá, chtěl ten, který nebyl sám bílý, zatímco jsou dobrá v tom, co jsou, protože to, aby byla dobrá, chtěl ten, který byl sám dobrý.

Nemusí podle této úvahy tedy být všechna jsoucna spravedlivá, protože ten, který chtěl, aby byla, je sám spravedlivý? Rozhodně ne. Neboť „být dobrý“ se vztahuje k esenci, zatímco „být spravedlivý“ se vztahuje ke konání. V něm je však být a konat totéž, a tedy je v něm totéž i „být dobrý“ a „být spravedlivý“. Pro nás však být a konat není totéž. Nejsme totiž jednoduší. Není tedy pro nás totéž „být dobrý“ a „být spravedlivý“, máme však všichni totožné bytí v „tom, co jsme“. Všechna jsoucna jsou tedy dobrá, nikoli však spravedlivá. Navíc je „dobrý“ rodově obecný pojem, zatímco „spravedlivý“ je pojem druhový a druh nesestupuje do všech jsoucen. Proto jsou některá jsoucna spravedlivá, některá jsou jiná, ale všechna jsou dobrá.

Igitur sublato ab his bono primo mente et cogitatione, ista licet essent bona, tamen in eo quod essent bona esse non possent, et quoniam actu non potuere exsistere, nisi illud ea quod vere bonum est produxisset, idcirco et esse eorum bonum est et non est simile substantiali bono id quod ab eo fluxit; et nisi ab eo fluxissent, licet essent bona, tamen in eo quod sunt bona esse non possent, quoniam et praeter bonum et non ex bono essent, cum illud ipsum bonum primum {est} et ipsum esse sit et ipsum bonum et ipsum esse bonum.

At non etiam alba in eo quod sunt alba esse oportebit ea quae alba sunt, quoniam ex voluntate Dei fluxerunt ut essent alba? Minime. Aliud est enim esse, aliud albis esse; hoc ideo, quoniam qui ea ut essent effecit bonus quidem est, minime vero albus. Voluntatem igitur boni comitatum est ut essent bona in eo quod sunt; voluntatem vero non albi non est comitata talis eius quod est proprietas ut esset album in eo quod est; neque enim ex albi voluntate defluerunt. Itaque quia voluit esse ea alba qui erat non albus, sunt alba tantum; quia vero voluit ea esse bona qui erat bonus, sunt bona in eo quod sunt.

Secundum hanc igitur rationem cuncta oportet esse iusta, quoniam ipse iustus est qui ea esse voluit? Ne hoc quidem. Nam bonum esse essentiam, iustum vero esse actum respicit. Idem autem est in eo esse quod agere; idem igitur bonum esse quod iustum. Nobis vero non est idem esse quod agere; non enim simplices sumus. Non est igitur nobis idem bonis esse quod iustis sed idem nobis est esse omnibus in eo quod sumus. Bona igitur omnia sunt, non etiam iusta. Amplius bonum quidem generale est; iustum vero speciale nec species descendit in omnia. Idcirco alia quidem iusta alia aliud omnia bona.